

Divan şiiri üzerine metinler

GÜLSÜM MACIT

Osmanlı tarihi, toplumsal yapısı ve sanatının yeniden değerlendirildiği bir yılı geride bıraktık. Resmî kurumların rutin, soğuk ve törensel etkinliklerinin yanı sıra değişik kurum ve kuruluşların bugüne kadar süregelen batıl itikatları ortadan kaldırmaya yönelik çok ciddi teşebbüsleri oldu. Özellikle Yapı Kredi Yayınları *Cogito*, *Kitaplık*, *Sanat Dünyamız* dergilerinde Osmanlı dünyasını tanıtıcı özgün metinler yayımladı; bu özel sayılarla sürdürdüğü etkinliklerini *Divan Şiiri Antolojisi* ve *Divan Şiiri Üzerine Metinler* adlı iki önemli esere taçlandırdı.

Bilindiği gibi Osmanlı şairleri şiir söylemeyi şiir üstüne yazmaya tercih etmişlerdir. Şiir hakkındaki düşünce ve değerlendirmelerini divan dibâçelerinde, tezkire mukaddimelerinde, kasidelerin fahiye bölümlerinde ve gazellerin maktalarında mecaz ve istiareli bir anlatımla ifade etmişlerdir. Devraldıkları mirası kişisel yetenekleri ve geleneğin imkânları nispetinde yenileyerek sürdürmeyi yeğlemiş ve geriye bir yığın manzum, mensur eser bırakmışlardır. Bu metinler üzerine yapılan çalışmalar metin neşri, şerhi ve tahlili olmak üzere tarih ve kültür tarihi unsurları ile dil ve üslup incelemeleri alanlarında yoğunlaşmaktadır. Ne var ki bu çalışmalar münferit eserler üzerine yapılmaktadır. Çalışmaların önemli bir kısmı birbirini tekrar edici mahiyettedir. Divan şiiri üstüne Batıda yapılan çalışmalarda ise metinlere yeni ve modern teoriler ışığında yaklaşıldığı görülmektedir. İşte Mehmet Kalpaklı da divan şiirleriyle ilgili sorunları inceleyen, ama bunlara nispeten farklı yorumlar getiren metinlerden oluşan bir seçki hazırlamıştır.

Osmanlı Divan Şiiri Üzerine Metinler, XVI. yüzyıldan günümüze kadar divan şiirine değişik açılardan bakan yazar ve şairlerin konuyla ilgili yazılarından derlenmiş bir seçkidir. Bu seçkide Fuzûlî'den Murathan Mungan'a, E.W.J. Gibb'den Victoria Holbrook'a, Ali Nihat Tarlan'dan Mehmet

Osmanlı Divan Şiiri Üzerine Metinler
yay. haz. Mehmet Kalpaklı
Yapı Kredi Yayınları, 1999, XIII+502 s.

Kalpaklı'ya kadar geniş bir yelpazede yazar ve şairlerin kaleme aldıkları 94 metne yer verilmiştir. Divan şiiri hakkında Türkçe yazılmış metinlerin yanı sıra tercüme ilk kez yayımlanan metinler de bulunmaktadır bu eserde. Seçki hazırlanırken kronolojik bir sıra takip edilmiştir. Ama isteyen, metinlerin içeriklerini dikkate alarak farklı okuma biçimlerini deneyebilir. Peki hangi konular üzerinde durulmuştur? Bir göz atalım.

Osmanlı şairlerinin kendi sanat anlayışları hakkında söyledikleri bugün bizim o-

konuda söylediklerimizden daha önemlidir. Bu bakımdan öncelikle Osmanlı şair ve yazarlarının eserlerinden alınan metinlerle bu okuma faaliyetine başlamak gerekir. Divan şairlerinin sanat anlayışlarını ortaya koydukları en özgün metinler, hiç kuşkusuz tezkire mukaddimeleri ve divan dibâçeleridir. Latîfi ve Âşık Çelebi, tezkirelerinin mukaddimelerinde sadece şiir-şair-çevre üçlüsü hakkındaki görüşlerini ifade etmekle kalmamış, aynı zamanda yaşadıkları dönemin estetik anlayışını da ortaya koymuşlardır. Bu nedenle Mehmet Kalpaklı'nın hazırladığı seçkinin başında *Latîfi Tezkiresi*'nin mukaddimesinden ve Fuzûlî'nin divanlarının dibâçelerinden alınan metinlere yer verilmiştir. Bu metinlerin ardından Mehmed Çavuşoğlu'nun "Divan Edebiyatında Şiir Kavramı" başlıklı yazısı okunmalıdır. Harun Tolasa'nın yazısında da "Lami Divanı"nın önsözünden hareketle divan şairlerinin sanat anlayışı ele alınmıştır. Âşık Çelebi'nin ve Behçet Necatigil'in Zâtî hakkındaki metinlerini bir arada okumak ilginç olabilir. Aynı şekilde Mustafa Ali'nin anlattıklarıyla Halûk İpekten'in değerlendirmeleri de bir arada okunmalı.

Genel bir fikir edindikten sonra, Osmanlı şiirinin tarihî seyri, kaynakları, sahası velhasıl ne idüğü hakkında E.J. Wilkinson Gibb, John R. Walsh, James Stewart-Robinson gibi Batılı bilim adamlarının görüşleri ile bu geleneğin kırılmasından sonra fikir beyan eden Fahir İz, Ali Nihat Tarlan, A. Hamdi Tanpınar ve Mehmed Çavuşoğlu gibi ülkemizin yetiştirdiği bilim adamlarının değerlendirmelerini okumak yararlı olabilir. Divan edebiyatının dayandığı estetik zeminle ilgili en özgün yorumları A. Hamdi Tanpınar'ın yazıları ihtiva etmektedir. Ancak Tanpınar'ın değerlendirmelerine Hilmi Yavuz'un tekliflerini ve hatta Cumhuriyet dönemi şairlerinin yorumlarını ilave etmek gerekir.

Bu yazıların büyük bir kısmında gelene-

ğın kırılma noktalarını onarma çabası vardır. Osmanlı edebiyatının birçok özelliğini eleştirmekle birlikte bazı beyitlerden hareket ederek hayat hamlelerine dikkatleri çeken Ağâh Sırrı Levend, Abdülbaki Gölpınarlı, Hasan Âli Yücel'in yazılarının yanı sıra geleneğin kırılma noktalarını derinleştirmek isteyenlerin eleştiri dozu yüksek yazılarının çalışmada yer aldığı da bir gerçektir. İsmet Zeki Eyuboğlu'nun yazısı bu nevidendir. Divan edebiyatına yöneltilen eleştirilerin başında bu edebiyatın sosyal hayattan kopuk olduğu, hayatla irtibatının yok denecek düzeyde olduğu yolundaki iddialar gelir. Bu iddiaların doğru olmadığı, estetik endişelerden değil, ideolojik kaygılardan kaynaklandığı A. Atilla Şentürk ve Selçuk Aylar'ın yazıları okunduğunda anlaşılır.

Osmanlı toplumunda şiir, hayatın hemen her alanına nüfuz etmiştir. Mustafa İsen, tezkirelerdeki verilere dayanarak şairlerin meslekî konumları ile tasavvuf ve tarikat ilişkilerini incelediği yazılarında bu durumu açık bir şekilde ortaya koymuştur. Osmanlı kültür coğrafyası dikkate alındığında şairlerin sadece saray etrafında öbekleşmedikleri görülür. Osmanlı kültür coğrafyası içinde kültür kurumlarının oluşumu ve gelişimi Namık Açıköz, bu kurumların kültür kaynağı olarak sunduğu imkânlar ise Cem Dilçin tarafından incelenmiştir. Bu yapıları ortaya çıkaran zihniyet değişmelerini Sabri F. Ülgener, sosyal değişimi ise İlber Ortaylı, şairlerin tanıklıklarına başvurmak suretiyle ortaya koymuşlardır. Bu metinlerin ardından Orhan Şaik Gökyay, Rüştü Şardağ ve Ali Fuat Bilkan'ın yazıları okunduğunda Osmanlı İmparatorluğunun edebî eserlerdeki görüntüsü daha da belirginleşir.

Divan şiirinin çok eleştirilen yanlarından biri de bu geleneğe hâkim olan aşk anlayışıdır. Mehmet Kaplan, Cemal Kurnaz ve Mehmet Kalpaklı'nın yazılarında şairlerin aşk anlayışları, aşkla ilgili teşbih ve istiare unsurları ele alınmıştır. Aşk denince akla Şark dünyasının ezeli sevgilisi Leylâ gelir. Leylâ ile Mecnun hikâyelerinin Arap, Fars ve Türk edebiyatlarındaki seyri Abdulkadir Karahan tarafından genel bir değerlendirilmeye tabi tutulmuştur. Leylâ, Mecnun, Ferhat, Şirin vs. şiirimizde adeta birer sem-

bol haline gelmiştir. Divan şiirinde belirginleşen tipler de vardır; sufi tipi, zahit tipi, rint tipi, orta insan tipi vs. gibi. Mine Mengi yazısında bu tipleri tanıtmıştır.

Bugüne kadar divan şiirinin dayandığı müşterek zemine pek çok eleştiri yöneltilmiş, özellikle bu şiirin lügati kıyasıya eleştirilmiştir. Hatta lügatinden dolayı, Richard C. Clark'ın yazısında olduğu gibi, Osmanlı edebiyatının Türk edebiyatı olup olmadığı hususunda ciddi sorular ortaya atılmıştır. Beşir Ayvazoğlu'nun yazısı eşliğinde bu soruları tekrar düşünmek sağlıklı ipuçları elde etmemizi sağlayabilir. Bu istifhamların nelerden kaynaklandığını daha iyi anlamak için Annemarie Schimmel'in Alman gözüyle divan edebiyatını nasıl değerlendirdiğine bakmak gerekir.

Divan şiirinin en az eleştirilen, hatta zaman zaman hakkında olumlu düşünceler belirtilen yanı ise ahengidir. Özellikle gazelerde dil disiplininin yanı sıra kafiye, redif ve vezin gibi ritim veren unsurlarla ses ve söz tekrarlarının sağladığı ahenk üzerine Walter Feldman ve Muhsin Macit'in vurguladıkları hususlar bu konudaki olumlu düşünceleri pekiştirecek niteliktedir. Kemal Sılay'ın müzik-edebiyat eleştirisi bağlamında divan şiirini değerlendirdiği yazısını da bu çerçevede okumak gerekir.

Osmanlı şairlerinin ürünleri son yıllarda özellikle Batılı araştırmacıların katkıları sayesinde yeni metot ve teorilerle irdelenmektedir. Bu bakımdan Walter Andrews, Edith Gülçin Ambros ve Victoria Holbrook gibi araştırmacıların yazıları ufuk açıdır. Klasik şerh usulünü tanıtan M. Nur Doğan'ın yazısı ile Murat Belge'nin tekliflerini bir arada düşünmek ve güzel bir şerh örneği görmek için Tunca Kortantamer'in kaleminden *Gül Kasidesi* şerhini okumak gerekir.

Divan şiirine yöneltilen eleştirilere yukarıda sözünü ettiğim yazılarda değişik açılardan cevap verilmiştir. Ayrıca Kemal Bek ve Feyyaz Sağlam'ın yazılarında, eleştiri konusu edilen her hususun ele alındığı görülecektir. Metinlerin tamamı okunduktan sonra öyle sanıyorum ki Konur Ertop'un "divan şiiri bugünün ozanına ne verebilir" sorusuna da cevap vermek kolay olacaktır. Aslında günümüzün şairleri ortaya koydukları ürünlerle bu soruya en güzel cevap-

bı vermiş bulunuyorlar. Yine de daha somut cevaplarla karşılaşmak isteyenler modern şairlerin, İlhan Berk, Turgut Uyar, Sezai Karakoç, Atilla İlhan, Hilmi Yavuz, Alaattin Özdenören, Akif İnan ve Murathan Mungan'ın dediklerine kulak vermeli-dirler. Çünkü sanatkarların sezgileri bilim adamlarının bilgilerinden daha isabetlidir.

Osmanlı Divan Şiiri Üzerine Metinler değişik biçimlerde okunabilir. Ben metinlerin içeriklerine göre okumayı denedim ve önemsediklerime işaret ettim. Bir başkası farklı bir okuma biçimini tercih edebilir. Bu seçkiyi oluşturan metinler, her halükârda, Osmanlı şiiri hakkında genel bir fikir edinmek isteyenlerin çabalarını boşa çıkarmayacak niteliktedir. Ayrıca bu metinlerde değinilen konularda derinleşmek isteyenler eserin sonundaki seçilmiş bibliyografyadan istifade edebilirler. ♦

BOĞAZIÇI KİTAP GÜNLERİ

20-29 Ekim 2000 Tarihleri arasında
Feshane Fuar ve Kongre Merkezinde

- Ana tema; İNSAN HAKLARI ve HUKUK
- Tanınmış yazar, akademisyen, gazeteci, işadami ve sanatçılarla;
PANELLER
KONFERANSLAR
SÖYLEŞİLER
İMZA GÜNLERİ
- Türkiye'de ilk defa:
Yayınlanmış bütün eserlerin sergilendiği
KİTAP SERGİ SALONU

Alayköşkü Caddesi No:12 Cağaloğlu/İstanbul
tel: 0212 519 43 70 • fax: 0212 512 32 78
WWW.akademifuar.com

AYLIK KİTAP VE
ELEŞTİRİ DERGİSİ

virgöl, 34

EKİM 2000 ISSN 1301-5307
1.500.000 TL (KDV DAHİL)

Genel Yayın Yönetmeni
ORHAN KOÇAK

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
MUSTAFA ARSLANTUNALI

Bu Sayının Editörleri
BERNA ÜLNER, YAŞAR ÇABUKLU,
CEVAT YILDIRIM, ŞAFAK GÜNEŞ,
TANSU AÇIK, VICTORIA R. HOLBROOK,
BEHÇET ÇELİK, SİNAN KILIÇ

Grafik
MEHMET ÖZTÜRK

Sahibi
PUSULA YAYINCILIK VE İLETİŞİM LTD.

Yayın Koordinatörü
BÜNYAMIN GÜNEŞ

Arşiv
FEZA KÜRKÇÜOĞLU

Düzeltili
BERNA ÜLNER, CEVAT YILDIRIM,
SİNAN KILIÇ, ŞAFAK GÜNEŞ

Dizgi
HANİFE AKKAYA

Reklam-Abone
HÜSEYİN ÜSTÜNEL

Kapak resmi:
Celil Oker

Film Çıkışı - Renk Ayrımı - Baskı
Lebib Yalkın Yayınları ve Basım İşleri

Dağıtım: Biryay A.Ş.

Virgöl'de kullanılan yazı ve görsel malzemeler,
ancak kaynak gösterilerek kullanılabilir.

Yurtiçi yıllık abone ücreti, 20.000.000 TL.dir. Yurtdışı
abonelik, kişiler için 80, kurumlar için 160 Amerikan
dolandır. KKTC, 24.000.000 TL, dir. Abone olmak için, bu
tutarın Pusula Yayınlarına ait 105 11 08 no'lu posta çeki
hesabına yatırılıp daha sonra çekin, Pusula Yayıncılık
adresine ulaştırılması gerekmektedir.
Yapı Kredi Bankası Parmakkapı Şubesi 1100443-1

Pusula Yayıncılık ve İletişim Ltd. Şti.
Büyükparmakkapı Sk. 1/2 80060 Beyoğlu / İstanbul
Tel.: 0.212. 252 42 80 pbx
Fax: 0.212. 293 15 44
e-posta: pusula@pusula.com
web: www.pusula.com

2 Vitrin
6 Nuray Mert

10 Tanıl Bora

12 Şahinde Canbaz

15 Mehmet Ali
Karahasanoğlu

18 Yaşar Çabuklu
20 Burcu Doğanay
22 Ali Galip Yener
25 Orhan Koçak

26 Feza Kürkçüoğlu
30 Tahir N. Duran

32 Ahmet Eken
34 Med-cezir

38 Şafak Güneş
42 İskender Savaşır
46 Özgür Taburoğlu

48 Cevat Yıldırım

52 Behçet Çelik

58 Leyla İpekçi

60 A. Ahmet Uhri
62 Gülsüm Macit
64 Muhsin Macit
66 Mustafa Arslantunali

68 Ömer Türkeş-Aksu Bora
70 Mercek
75 Canan
Demiralp Aslan
76 Sinan Kılıç
77 Vecdi Erbay
78 Sahaf
79 Bize Gelen Kitaplar

Bu ayın kitaplarından seçmeler
Bassam Tibi Boğaz'ın İki Yakası:
Avrupa ile İslamcılık Arasında Türkiye
Sadettin Bilgiç Hatıralar
Sabit Osman Avcı Dinlediklerim, Öğrendiklerim,
Söylediklerim ve Yaptıklarım
Joel Spring Özgür Eğitim
Paulo Freire Ezilenlerin Pedagojisi
Catherine Baker Zorunlu Eğitime Hayır!
Fikret Başkaya
Yediyüz / Osmanlı Beyliğinden 28 Şubata:
Bir Devlet Geleneğinin Anatomisi
Ivan Illich Tüketim Köleliği
Sermet Muhtar Alus Onikiler
Janet Wolff Sanatın Toplumsal Üretimi
M. Yılmaz Öner Prodeterminizm:
Yaşar-Kalma Olasılığı ve Zamanın Doğası
İbrahim Yılmaz ile söyleşi
Georgi Dimitrov Faşizmin Yargılanması
Marcel Willard Sosyalist Savunmalar
Almanach de la Turquie 1943

Feyza Hepçilingirler ile söyleşi
Başkasının ölümü/kendi ölümüm
Jeremy Reed
Kırbaç İnce
Isidore: Comte de Lautréamont'un Romanı
Sayıklamalar: Bir Arthur Rimbaud Yorumu

Michel Tournier
Gilles ile Jeanne
Cuma ya da Pasifik Arafı
Kızılağaçlar Kralı
Suat Derviş Aksaray'dan Bir Perihan
Çılgın Gibi, Kara Kitap
Fosforlu Cevriye, Ankara Mahpusu
Suphi Nuri İleri
Yeni Edebiyat - Sosyalist Gerçekçilik

Milan Kundera Roman Sanatı
Saptırılmış Vasıyetler
Steven Mithen Aklın Tarihöncesi
Osmanlı Divan Şiiri Üzerine Metinler
Sehî Bey Tezkiresi, Latîfi Tezkiresi
Celil Oker Çıplak Ceset, Kramponlu Ceset
Bin Lotluk Ceset

Mütevazı bir detektif
Polisiye, Ömer Türkeş-Aksu Bora
Ayhan Bozırat
Dört Yol Ağzındaki Ev
Yeni Bir Sol Tahayyül İçin
Anatole France Tais